

Sử dụng vật liệu thiên nhiên trong hoạt động tạo hình của trẻ mầm non

Nguyễn Phương Bình

Khoa Giáo dục mầm non - Trường Đại học Hải Dương

Received: 23/1/2024; Accepted: 26/1/2024; Published: 30/1/2024

Abstract: Increasing children's access to nature, immerse themselves in the natural environment for fun and learning, teaching children how to learn and creatively use natural materials in general educational activities as well as shaping activities in particular is a reasonable approach toward "Education for sustainable development" that UNESCO has been calling for. Knowledge of nature as well as love for nature are also the conditions that activate children's observational minds, thereby enriching their symbolic capital and creating creative ideas in their creative activities. Therefore, it can be affirmed that using natural materials in organizing shaping activities will create an extremely favorable educational environment to train and develop observation skills as well as creativity for children.

Keywords: Teaching activities, natural materials, shaping, teaching equipment, improving teaching quality, preschool children have fun and enjoy learning

1. Đặt vấn đề

Tăng cường cho trẻ tiếp cận với thiên nhiên (TN), hòa mình vào môi trường TN để vui chơi và học tập, dạy cho trẻ cách tìm hiểu và sử dụng sáng tạo vật liệu TN trong hoạt động giáo dục nói chung cũng như hoạt động tạo hình nói riêng là một hướng đi phù hợp với định hướng "Giáo dục vì sự phát triển bền vững" mà UNESCO đã và đang kêu gọi.

Sự hiểu biết về TN, tình yêu TN cũng chính là điều kiện giúp cho óc quan sát của trẻ hoạt động tích cực, vốn biểu tượng hình tượng phong phú hơn, các ý tưởng sáng tạo trong hoạt động tạo hình sẽ dễ dàng nảy nở. Vật liệu TN luôn tạo ra những cảm xúc mạnh mẽ, mang đến cho trẻ những bất ngờ, kích thích trẻ tò mò, đặt nhiều câu hỏi trong quá trình khám phá và quan sát để tìm câu trả lời về những điều chưa biết từ thế giới xung quanh. Sử dụng vật liệu TN trong tổ chức các hoạt động giáo dục, đặc biệt là hoạt động tạo hình sẽ tạo ra một môi trường giáo dục thuận lợi để rèn luyện và phát triển kỹ năng quan sát cũng như khả năng sáng tạo của trẻ mầm non.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Vật liệu TN trong hoạt động tạo hình của trẻ mầm non

Trẻ em cần được sống và vui chơi, học tập trong TN, hòa mình vào TN để được phát triển tốt nhất. TN và vật liệu TN có thể được sử dụng trong quá trình giáo dục theo nhiều cách khác nhau như: Cho trẻ hoạt động trong môi trường tự nhiên hoặc đưa TN và vật liệu TN vào môi trường lớp học sẽ kích thích ở trẻ hứng thú, sự tò

mò, sự ham mê quan sát, học hỏi và tính tích cực nhận thức. Khi tiếp xúc, thao tác với vật liệu TN, trẻ trở nên tháo vát, nhanh nhẹn, chủ động tìm kiếm cách tái chế, sử dụng vật liệu TN trong các trò chơi của chúng. Tương tác nhiều với TN và nguồn vật liệu thiên nhiên phong phú dần hình thành ở trẻ thái độ, ý thức tôn trọng những sinh vật trong tự nhiên, quan tâm hơn đến môi trường sống và có những hiểu biết nhất định về môi trường sống.

Trong khi chơi với các vật liệu TN, trẻ em tham gia vào các cơ hội ra quyết định và giải quyết vấn đề. Bằng cách khám phá các vật liệu, trẻ em trở thành nhà thiết kế, nhà thám hiểm, nghệ sĩ và hợp tác với nhau khi chúng xây dựng, sắp xếp, thiết kế, thao tác, sắp xếp và xếp chồng lên nhau theo nhiều cách khác nhau. Từ các loại vật liệu TN có thể tạo nên rất nhiều đồ dùng trực quan hoặc kết hợp với những vật liệu khác để tạo ra những đồ chơi thú vị kích thích trí tưởng tượng, sáng tạo, hỗ trợ các kỹ năng giải quyết vấn đề, tìm hiểu khoa học và tính toán của trẻ em. Chẳng hạn như: Trong hoạt động làm quen với Toán, các loại hạt, gạo, que, lá, vỏ ốc, vỏ sò... được sử dụng làm đồ dùng trực quan giúp trẻ nhận biết, phân biệt số lượng, hình dạng, kích thước, cung cấp cho trẻ nhiều cơ hội để hình thành các khái niệm về lớn - nhỏ, dài - ngắn, ít - nhiều, giống nhau - khác nhau...; Trong hoạt động vui chơi, vật liệu TN được sử dụng làm đồ dùng, nguyên liệu cho các trò chơi giúp trẻ phát triển kỹ năng tư duy phản biện và sáng tạo; Trong hoạt động khám phá khoa học, vật liệu TN là đối tượng cho trẻ quan sát, khám phá qua đó trẻ thu thập những tri thức,

hiểu biết phong phú về thiên nhiên và cuộc sống xung quanh từ đó biết yêu quý, trân trọng TN....

Những vật liệu TN sử dụng trong hoạt động tạo hình của trẻ chứa đựng nhiều đặc điểm thẩm mỹ và tính năng nghệ thuật độc đáo đã được loại bỏ những yếu tố có thể mất an toàn như: độc hại, gây dị ứng, sắc nhọn, dễ vỡ, kích thước quá to hoặc quá nhỏ so với quy định. (Cần kiểm tra mức độ an toàn thường xuyên của các vật liệu TN để tránh các mảnh vỡ, bần, nấm, mốc, mùn gãy,... có thể gây nguy hiểm cho trẻ). Ưu tiên sử dụng nguồn vật liệu TN có sẵn của địa phương nhằm khai thác vốn tri thức, hiểu biết và kích thích những xúc cảm tích cực của trẻ với TN và vật liệu TN xung quanh trẻ.

2.2. Phân loại vật liệu TN sử dụng trong hoạt động tạo hình của trẻ mầm non

2.2.1. Phân loại vật liệu TN theo nguồn gốc hình thành

- *Vật liệu TN có nguồn gốc từ thực vật*

+ Các loại lá cây bao gồm: lá đơn, lá kép, lá cây thông, lá có sọc và hoa văn, các loại lá có màu sắc và sắc thái khác nhau, lá có cấu trúc hình dáng thú vị, lá có mùi thơm...;

+ Vỏ, rễ và cành từ nhiều loại cây khác nhau với nhiều hình dạng, kích thước, hoa văn, kết cấu và màu sắc khác nhau; Các đoạn gỗ đã cắt có thớ và các khía, các đoạn cành cây có độ dài ngắn khác nhau...;

+ Trái cây và rau quả còn tươi, các loại vỏ quả, hạt khô hoặc đã được xử lý;

+ Các loại hạt, hạt có kích thước, hình dạng và màu sắc khác nhau;

- *Vật liệu TN có nguồn gốc từ động vật*

Các loại vỏ và xương, lông vũ, răng... của các loài động vật có hình dáng, cấu tạo, màu sắc khác nhau...

- *Vật liệu TN có nguồn gốc từ thiên nhiên vô sinh*

Một số loại đất, cát, đá, sỏi có màu sắc, hình dạng, kích thước khác nhau

2.2.2. Phân loại vật liệu TN theo đặc điểm thẩm mỹ và tính năng trong tạo hình

- Vật liệu TN có cấu trúc bề mặt khác nhau: nhẵn, mịn hay xù xì, gồ ghề...

- Vật liệu TN có kích thước khác nhau: dài, ngắn, to, nhỏ.

- Vật liệu TN có màu sắc khác nhau: màu sắc sặc sỡ hay màu trầm, màu tối.

- Vật liệu TN phù hợp với các thao tác, kỹ thuật tạo hình: vật liệu TN dễ thao tác, uốn nắn có thể sử dụng cho trẻ tạo hình ngay hay loại vật liệu TN cần phải xử lý và can thiệp trước khi sử dụng trong hoạt động tạo hình.

2.3. Những nội dung khai thác và sử dụng vật liệu TN trong hoạt động tạo hình của trẻ mầm non

- *Vật liệu TN được sử dụng làm đồ dùng trực quan minh họa cho quá trình tổ chức quan sát, hình thành ở trẻ thái độ tích cực với quá trình quan sát:* Vật liệu TN cùng các đồ dùng dạy học trực quan khác có thể được trình bày nhằm minh họa, làm sáng tỏ những nội dung giáo dục, phát triển trong quá trình quan sát đối tượng miêu tả, quan sát nghiên cứu các loại vật liệu tạo hình của hoạt động tạo hình, bổ sung thêm thông tin nghệ thuật, làm mẫu, gợi mở làm nảy sinh ý tưởng tạo hình cho trẻ. Quá trình sử dụng vật liệu TN để sáng tạo trong hoạt động tạo hình, trẻ liên tục được tiếp nhận những nhiệm vụ quan sát đa dạng đòi hỏi sự vận dụng và rèn luyện những cách thức quan sát khác nhau từ đó cũng dần hình thành ở trẻ thái độ tích cực với quá trình quan sát.

- *Vật liệu TN được sử dụng trong việc giúp trẻ định hướng mục tiêu, xác định nhiệm vụ quan sát và tiếp thu các kỹ thuật quan sát, hình thành khả năng lựa chọn phương thức quan sát:* Vật liệu TN rất sinh động, đa dạng và phong phú về hình thái đòi hỏi trẻ phải tiếp cận với nhiều nhiệm vụ quan sát với các mức độ phức tạp khác nhau, từ đây hình thành ở trẻ kỹ năng xác định mục đích và nhiệm vụ quan sát. Khi tận dụng tính trực quan sinh động, và sự đa dạng của hình thái vật liệu thiên nhiên, chúng ta có thể dễ dàng chỉ dẫn, giải thích cho trẻ thấy rõ hơn tầm quan trọng của việc tìm hiểu và ghi nhớ về hình dáng, màu sắc, kết cấu, đặc điểm bề mặt, kích thước,... của vật liệu tạo hình và nắm bắt nhanh chóng các thao tác, cử chỉ, hành động quan sát phù hợp với nội dung tạo hình để thể hiện sản phẩm tạo hình bằng vật liệu TN.

- *Vật liệu TN được sử dụng như phương tiện dạy học chủ đạo trong việc bồi dưỡng kỹ năng quan sát, thu thập thông tin về đối tượng miêu tả, tìm hiểu và lựa chọn vật liệu tạo hình:* Lúc này vật liệu TN đóng vai trò chính, như loại phương tiện dạy học chủ đạo của hoạt động, giúp trẻ khảo sát, tìm hiểu, khai thác thông tin trực quan từ hình thức, đặc điểm, cấu trúc của các loại vật liệu dùng trong việc tạo dựng hình tượng của đối tượng miêu tả. Hiệu quả sử dụng vật liệu TN như phương tiện dạy học chủ đạo cho trẻ quan sát là lượng thông tin về đặc điểm của vật liệu và mức độ chính xác, phong phú, sinh động của hình ảnh trực quan thu được sẽ là những căn cứ chính cho tưởng tượng để xây dựng các biểu tượng, hình tượng thể hiện nội dung miêu tả trong hoạt động tạo hình.

- *Vật liệu TN được sử dụng tạo nhiều cơ hội và các bối cảnh để bồi dưỡng, củng cố kỹ năng quan sát*

cho trẻ: Sự phong phú của vật liệu TN và môi trường thiên nhiên sẽ khiến trẻ phải vận dụng các cách thức quan sát khác nhau, nhờ vậy mở rộng kinh nghiệm quan sát cũng như hình thành các động cơ tìm kiếm, khám phá những điều mới lạ, chưa biết trong thế giới tự nhiên và đưa những thông tin, biểu tượng tìm hiểu được từ tự nhiên vào quá trình chấp ghép, sáng tạo. Nhờ các đặc điểm, thuộc tính của vật liệu TN mà trẻ được thường xuyên trải nghiệm, rèn luyện và củng cố các phương thức quan sát, nâng cao nhận thức thẩm mỹ.

2.4. Các hình thức sử dụng vật liệu TN trong hoạt động tạo hình của trẻ mầm non

2.4.1. Sử dụng vật liệu TN trong giờ học hoạt động tạo hình

+ *Sử dụng vật liệu TN trong giờ học hoạt động tạo hình theo mẫu:* Trong hình thức này, các vật liệu TN đơn giản được sử dụng là những mẫu trực quan để cung cấp vốn biểu tượng. Trẻ sẽ quan sát trực tiếp các loại vật liệu tạo hình cùng đối tượng miêu tả trên giờ học và học cách sử dụng vật liệu TN vào quá trình thể hiện sản phẩm chấp ghép theo mẫu;

+ *Sử dụng vật liệu TN trong giờ học hoạt động tạo hình theo đề tài cho sẵn:* Ở hình thức hoạt động này GV cùng trẻ phối hợp sử dụng các loại vật liệu TN đa dạng với nhiều phương tiện, đồ dùng trực quan trong lớp học. Lúc này trẻ được tăng cường quan sát, tích cực huy động vốn biểu tượng về vật liệu TN đã quan sát và tích lũy cùng những kinh nghiệm sử dụng vật liệu TN đã học hỏi trước đó để xây dựng hình tượng, mô hình trong đầu và thể hiện thành sản phẩm chấp ghép theo các đề tài giáo viên cho sẵn;

+ *Sử dụng vật liệu TN trong giờ học hoạt động tạo hình theo đề tài tự chọn:* Trước các giờ học này một thời gian, trẻ đã được làm quen với các chủ đề và tự lựa chọn đề tài miêu tả để định hướng cho việc xác định mục tiêu quan sát, nội dung quan sát, lựa chọn đối tượng quan sát và tự tiến hành quan sát vật liệu TN trong các hoạt động đa dạng ở trường mầm non. Tiếp đó, trên giờ học chấp ghép trẻ được gợi mở, tìm kiếm các phương thức sử dụng vốn biểu tượng đã tích lũy trước đó về vật liệu TN và sử dụng các loại vật liệu tạo hình này một cách thích hợp để thể hiện ý tưởng tạo hình của mình, sáng tạo ra những sản phẩm chấp ghép từ vật liệu TN theo cách riêng.

2.4.2. Sử dụng vật liệu TN trong hoạt động tạo hình ngoài giờ học

+ Hoạt động tạo hình kết hợp các giờ vui chơi trong lớp;
+ Hoạt động tạo hình ứng dụng vào sinh hoạt, lễ

hội, trang trí trường lớp;

+ Hoạt động tạo hình trong thời gian rảnh rỗi;
+ Hoạt động tạo hình kết hợp hoạt động ngoài trời;
+ Hoạt động tạo hình do ở các góc nghệ thuật;
+ Hoạt động tạo hình tại gia đình;
+ Các hình thức tổ chức quan sát chuyên biệt giúp trẻ nghiên cứu sâu về các đối tượng miêu tả và vật liệu tạo hình.

Tùy vào nội dung giáo dục phát triển của hoạt động tạo hình, khả năng tạo hình và mức độ phát triển khả năng nhận thức của trẻ, chúng ta có thể phối hợp sử dụng linh hoạt các hình thức sử dụng VLTN để tổ chức hoạt động tạo hình khác nhau cho trẻ.

3. Kết luận

Vật liệu TN là một thành phần không thể thiếu trong các đồ chơi và trò chơi của trẻ Mầm non, luôn có sẵn trong tự nhiên. Vật liệu TN ngoài chức năng là vật liệu để sáng tạo còn là một nguồn học liệu rất phong phú, đa dạng nhưng lại gần gũi, rẻ tiền và dễ tìm kiếm trong cuộc sống. Trải nghiệm sử dụng vật liệu TN vào quá trình tổ chức các hoạt động tạo hình cho trẻ ở trường mầm non là hành động xuất phát từ một ý thức sâu sắc về những giá trị của TN mang đến cho con người và sự cảm nhận sâu sắc về nghệ thuật gần gũi với TN, là những định hướng lớn mà chương trình Giáo dục mầm non đang triển khai nhân rộng. Vì vậy, trong quá trình tổ chức hoạt động tạo hình cho trẻ, vật liệu TN luôn là một trong những loại vật liệu mà GV mầm non nên ưu tiên lựa chọn, khai thác và sử dụng.

Tài liệu tham khảo

- [1]. Lê Thị Thanh Bình (2006), *Giáo trình Phương pháp hướng dẫn hoạt động tạo hình cho trẻ mầm non*, NXBGD. Hà Nội
- [2]. Barbara Kiser (2015), *Thiên nhiên người thầy ưu việt* (Hoàng Minh dịch theo <http://www.nature.com>), <http://tiasang.com.vn>
- [3]. Nguyễn Thị Mỹ Hạnh (2022), *Sử dụng vật liệu thiên nhiên trong tổ chức hoạt động chấp ghép nhằm phát triển kỹ năng quan sát cho trẻ mẫu giáo 5 – 6 tuổi*, Luận án tiến sĩ, Hà Nội.
- [4]. Phan Đông Phương (2003), *Tự tạo và sử dụng có hiệu quả đồ dùng đồ chơi trong các hoạt động của trẻ mẫu giáo 5 tuổi bằng những nguyên vật liệu dễ kiếm, rẻ tiền*, Đề tài NCKH cấp cơ sở, Mã số: C9 - 2002. Hà Nội
- [5]. Lê Thanh Thủy (2003), *Giáo trình Phương pháp tổ chức hoạt động tạo hình cho trẻ mầm non*, NXB ĐHSP Hà Nội